

Teine maailmasõda lõppes, Eesti vabadusvõitlus jätkus

Kui läksin 1945. a. 9. mai varahommikul Koppase tallu, kust viimastel päevadel meie gruppi varustati toiduainetega, võttis mind ukselehel vastu rõõmsaimeline perenaine Anna Tammar, lausudes õhinal: „Vallamajast toodi sõna, et sõda on lõppenud! Täna peetakse võidupidu. Jumal tänatud, täna võite siis teiegi metsast välja tulla.“ Kuuldu oli oodatud üllatus mullegi. Vastasin perenaisele: „Ei! Meie jaoks pole sõda lõppenud. Kui tuleme metsast välja, siis meid arreteeritakse ja saadetakse Siberisse.“ Perenaise nägu tõsines, silmanurgast veeres pisar. „No–jah! Seda muidugi. Oh jumal, mis teist küll saab!“ lausus ta poolnuttus ja kattis näo rätiga.

Jah, samal ajal, kui Moskvas ja Lääne pealinnades peeti II maailmasõja lõppemise puhul võiduparaade ja ilukõnesid, jätkasid tuhanded Eesti mehed aktiivset ja passiivset vastupanu N. Liidu okupatsioonivõimudele. 1944. a. sügisel ei õnnestunud kõigil Eesti vabadusvõitlejail, nii Saksa formeeringuisse kui ka meie rahvuslikesse väekoondistesse kuulunuil, kodumaalt põgeneda. Selleks ei jätkunud enam paate ega laevu, teiseks võtsid N. Liidu relvajõud tähtsamad põgenemisteed oma kontrolli alla. Vangiandmine tähendanuks aga otsest surma või Siberisse saatmist. Jäi ainult üks tee: varjata end okupatsioonivõimude eest metsades ja üksikutes metsataludes ning oodata rahvusvahelise olukorra selginemist.

Nii tekkiski Eestimaa teistkordse okupeerimise järel 1944. a. sügisel **metsavendade arvukas seisus.**

Olin üks nendest, kel ei õnnestunud põgeneda ja kes liitus nüüd teiste metsavendadega. Okupatsioonivõimud tituleerisid meid **bandiitideks ja rahvaenlasteks**, keda tuli hävitada. Sügis oli pikk ja lumeta, see sadas maha alles aastavahetusel. Metsades oli hea endale punkreid ehitada ja toiduvaru luua, ilma et liikumisest oleks jälgi maha jäänud. Püüti varjuda kodu või kodukandi lähedal, et omastega sidet pidada ja neilt toidupoolist saada. Ka meie neljameheline salk varjus algul mu koduküla Soomukse metsades (Vohnja vald). Talve saabudes aga hajutasime end laiali üksikuisse metsataludesse. Sügava tänutundega meenutan Koppase talu perenaist ja peremeest, kes mind heatahtlikult oma pööningukambris ligi kuus kuud varjasid ja toitsid.

Kevade lähenedes tuli aga talude peidikuist taas metsa minna.

Koitla sünnipäevapeole. Nähtavasti puudus väljas valve, sest keset lõbusat peomeeleolu hõigati väljast: „Andke alla, maja on ümber piiratud!“ Samas avati majale automaatidest tuli. Metsavennad vastasid samaga. Haarajad tulistasid leekuulidega maja põlema. Kes põlevast majast väljus, lasti maha. Naiste appikarjeid summutasid tulemõll ja laskude müra. Ainult kahel metsavennal õnnestus haavatu-na majast välja roomata ja ennast peita, kõik teised hukkusid põlevate rusude all. Julmurid ootasid, kuni tuli oli kustunud, siis korjati sõestunud laibad autokasti ja sõideti ära. Mõne päeva pärast leidsid mõrvatute omaksed rusude alt veel kaks laipa. Kokku tapeti haarangul 14 inimest, neist kaheksa naist.

9. juulil 1945 toimus **haarang Palmse vallas Sagadi metsas asunud metsavendade punkrile.** Vastastikusel tulistamises hukkus seitse kohalikku metsavenda, nende seas ka üks naine. Langenute mälestuseks püstitati 1990. a. nende hukkamiskohta mälestuskivi, mille aga Vene piirivalvurid 15. jaanuaril 1991 õhku lasksid. Sellist „kangelastegu“ kommenteeris ka tollane N. Liidu kaitseminister Jazov. Nüüdseks on Sagadis hukkunud metsavendadele püstitatud mälestuskivi Esku surnuaial.

Veel hiljem, 25. augustil hävitas julgeolek **metsavendade viiemehelelise grupi** meie asukohast 7–8 km kaugusel Ämmissaarel. Ööpimeduses visati nende telki granaadikimp ning avati automaatidest tuli. Kõik telgis olnud said surma. Laipadele loobiti hagu ja telk süüdati põlema. Tapetute omaksed matsid põlenud laibad hiljem samale soosaarele. Õine kuulipildujatärin kostis meie laagrisse ja tekitas päris kõheda tunde: millal rünnak.

Olime kursis välissündmustega. Meie grupil oli kasutada akudel töötav raadio, mis oli peidetud ühele soosaarele. Kuulasin peamiselt BBC soomekeelseid uudistesaa-teid.

Jälginis suure huviga 17. juulist 2. augustini kestnud Potsdami konverentsi kulgu. Ootasin sealt minijärgset sõnumit Balti riikide iseseisvuse taastamiseks. Ent mitte üheski uudistesaaetes polnud mingit vihjet selle probleemi kohta. Sügis lähenes, **hakkas kaduma lootus ja usk**

Lääneriikide päästemissiooni. Küll aga levis mitmesuguseid kuulujutte sõjast N. Liidu ja Lääneriikide vahel, mis toonuks kaasa ka Eesti iseseisvumise. Nendel kuulujuttudel oli kahtlemata positiivne toime metsavendade elutahte ja võitlusmoraali säilitamiseks. (Siis me veel ei teadnud, et juba Jalta konverentsil 1943 andsid Lääneriigid N. Liidule oma vaikiva nõus-oleku Baltikumi okupeerimiseks.)

Meie grupp, kuhu kuulus nüüd 6–7 meest, otsustas ka eelolevaks talveks metsast välja tulla ja varjuda talude peidikuis. Mina tegin endale varjupaiga 20 km kaugusel asuva abikaasa kodutalu keele suurde kartulisalve. Sain seal viibida paar nädalat, siis toodi teade, et Viinistu rannast organiseeritakse metsavendade ülevedu Rootsi. Kogunesime kiiruga minu kodutalu lähiste. Olime kuuekesi ja ootasime ärasõiduteadet. Nädala jooksul seda ei tulnud. Mu vend ja Järva-Jaani tuntud metsamees Edgar Ranniste muretsesid endale valepassi ja sõitsid jalgratastel Viinistule asja kontrollima. Seal selgus, et põgenemise võimaluse jutu oli julgeolek ise lasknud. Mehed jõudsid siiski terve nahaga tagasi. Otsustasime uuesti hajuda.

Ööpimeduses astusin juba tuttavasse Koppase tallu, kus mind järgmisel hommikul julgeolek otse voodist arreteeris. Seega lõppes mu 15 kuud kestnud metsavennaga Olin oma grupis esimene arreteeritud, teised varjusid edasi. Kaks neist tapeti kolme aasta pärast punkris, kaks tulid võimude üleskutsel metsast välja, hiljem nad arreteeriti ja saadeti Siberisse, Ranniste aga teugutses aktiivse metsavennana 1949. aastani ja langes siis julgeoleku löksu.

vennad julgeolekul oli juba has ninas metsavendade varjupaikadest ning nad hakkasid talusid kammima. Esimene haarang tehti minu kodutalus Vanaasemel (see oli just suurel reedel 1945), kus parajasti varjus mu vend kahe kaaslasega. Tekkis tulevahetus, mehed jõudsid õnneks metsa joosta, ema ja õde aga arreteeriti hiljem. Mulle toodi hoiatus ja veel samal päeval siirdusime suurema haarangu kartusel kodukandist kaugemale metsa. Lumi oli veel maas, sügavas laanes ehitasime endale kuuseokstest onnikese. Kaasavõetud toiduainetest keetsime lõkketulel toitu ja elasime seal lume sulamiseni.

Kardetud suurem haarang jäi siiski tulemata, sellepärast kolisime tagasi koduküla metsadesse. Aitamis metsatalusid kevadistel põllutöödel, suvel ka heinateol. Magasime heinaküünides, püüdsime vältida igasuguseid kokkupuuteid võõraste inimestega, et mitte reeta oma asukohta nuhkidele ja esile kutsuda haaranguid. Peaaegu igal nädalal vahetasime asupaika.

1945. a. suvel oli lähiumbruses **mitu suuremat haarangut metsavendade hävitamiseks.**

Üks julmemaid veresaunu leidis aset 5. juunil naabervallas **Undlas**, kus **Udriku-Männiku** küla metsavennad kogunesid peretütar Valve

tasku meid? Nagu hiljem selgus, avastasid Sagadi ja Ammassaare grupid kohalikud nuhid, kes teatasid sellest julgeolekule ja olid ise teejuhiks.

Need veresaunad toimusid meie lähemas ümbruses. Metsavendade grupeeringud aga paiknesid üle Eestimaa ja neile peeti samasugust klaperjahti. Paljudes kohtades pidasid metsavennad päris aktiivset võitlust okupatsioonivõimudega. Rünnati vallamaju ja külanõukogusid ning toidukauplusi, tapeti kohalikke punategelasi. Sellele reageeris julgeolek omapoolsete aktsioonidega.

Julgeoleku arhiividokumentide järgi ründasid metsavennad 1944. a. sügisest 1947. a. novembrini 773 korralt nõukogude asutusi ja kauplusi.

1945. aasta metsavendade vabadusvõitlus oli kantud usust ja lootusest, et N. Liidu okupatsioon ei kesta kaua ja et Lääne suurriigid ei loovuta Balti riike Venemaale, vaid nõuavad viimaselt kui oma sõjaliitlaselt 14. märtsil 1941. a. sõlmitud Atlandi Harta — sellega ühines ka N. Liit sama aasta 24. septembril — täpset täitmist. See rahvusvaheline dokument nägi Hitleri—vastase sõja eesmärkidena ette territoriaalsest ekspansioonist loobumise ja kõigile rahvastele vabaduse andmi-

Metsavendade aktiivne vastupanu kestis 1953. aastani.

Aasta-aastalt nende arv vähenes, tuhanded mehed tapeti haaran-guil, osa tuli ise metsast välja. Teadagi arreteeriti nad hiljem ja saadeti Siberisse. Üksikud metsavennad aga otsustasid mitte alistuda ega lasta end Siberisse saata. Julgeolek tabas neid veel 60–ndail ja 70–ndail aastail.

Viimane metsavend August Sabe varjas end Põlvamaal Veriora vallas 34 aastat. Ta pääses mitmel korralt julgeoleku haaran-guist, eralõpuks, 28. septembril 1978 hukkus temagi julgeolekumeestega kä-sikähmlust pidades Võhandu jõe voogudes. 18. septembril 1994 püstitati temale mälestuskivi Veriora vallas Leevil.

Kui suur oli metsavendade arv? Ajaloolase Evald Laasi artiklis („Looming“ nr. 5 1989) on kirjas, et 1944. a. sügisest 1947. a. novembrini tappis või hävitas julgeolek 8468 ja legaliseeris 6600 metsavenda. Sellega fikseeriti juba üle 15 000 metsavenna olemasolu. On põhjust arvata, et umbes niisama palju mehi jäi metsadesse edasi tegutsema. E. Laasi ütleb ise umbmääraselt, et metsavendi oli **terve diviis**: Nende täpne arv on praeguse-ni kindlaks tegemata.

Peep Kärp